

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՓՈՍ ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ

ՀԱԶԱՐՏՈՂԵԱԿ

ՓՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ - Ս. ՂԱԶԱՐ

1939

891. 99

թ-81

19 NOV 2011

ՀԱՉԱՐՏՈՂԵԱԿ
ՓՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

891.99
P-81

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ

ՀԱԶԱՐՏՈՂ ԵԱԿ ❁ ❁ ❁
❁ ❁ ❁ ՓՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ
ՎԵՆԵՏԻԿ - Ս. ՂԱԶԱՐ
1939

40 80232

22.04.2013

31571

65568-67

Յ Ա Ռ Ա Զ Ա Բ Ա Ն

«Հազարտողեակ փորագրութիւն»ը ընտանի եւ գուարք նկարագիր մ'է Գահիրէի մօտ Մաքարիա բնակող Տիար Յակոբ Յակոբեանի տանը, ուր հիւրընկալուած ատենօք Թորգոմ Պատրիարք, նոյն ատեն Առաջնորդ Եգիպտոսի, եռամսեայ ապափնման օրերուն ուզած է երգել իր շուրջը տեսածը, եւ գրի առնել անկեղծ սրտին թրքումը:

Ամբողջ երգը կը կազմուի հազար տողերէ, այս պատճառաւ ալ Գերապատիւ Սրբազանը ուզած է գայն անուանել «Հազարտողեակ», եւ որովհետեւ անկողնին վրայ երկարա՛ծ գրել ստիպուած է իր ֆերքումածը, «փորագրութիւն» կոչած է, իմացնելու համար թէ սեղանի վրայ յեկնով չէ որ տողած է մանր եւ յստակ գրութեամբ կազմուած այս հատորիկը՝ որ աւանդ մ'էր քանկագին, նուիրուած Յակոբեան ընտանիքին, հրատարակուելիք մի միայն իր մահէն վերջ:

Հանոյփով եւ գոհութեամբ գայն թղթատելէ վերջ, 1939ի Զատիկին, երբ Աղեփսանդրիոյ մեր Վարժարանի «Արի»ներուն հետ, այս երկրորդ տարին ըլլալով կը հիւրասիրուէի Յակոբեաններէ, առաջարկըն ընդունեցայ Ս. Ղազարու տպարանին մէջ գայն ի լոյս ընծայելու, ազգասէր եւ գիտուն Պատրիարքին ազնիւ զգացումներուն հաղորդ ընելու համար բոլոր ընթերցողները:

«Հազարտողեակ»ին կը կցուին երկու «նամակ»ներ, նոյնպէս տասնունեան տողերով, շատ աւելի մտերմիկ ոգով. եւ Թորգոմ Սրբազան ամբողջ այս ֆերքութեանց մէջ, խօսելով բնակարանին եւ անոր բնակիչներուն վրայ, իբրեւ հայր մը կ'ուզէ իր զաւակներուն հետ զրուցատրել ժպիտով մը եւ ընտանութեամբ, ինչպէս որ սովոր էր խօսակցիլ Յակոբեան ընտանիքին հետ, ամէն անգամ որ անոնցմէ հրաւիրուելով՝ մօտերնին կը հանէր մնալ:

Ընթերցողին աւելի հասկնալի դարձնելու համար նկարագրուած տունը, նոյն ժամանակները ամփոփող ֆաշուած մէկ ֆանի լուսանկարները հրատարակութեանս կցել աւելորդ չտեսնուեցաւ. լուսանկարներ՝ որոնք եթէ փափաքուածին չափ պայծառ եւ յաջող չեն, պատմաոր օր մը հրատարակուելու կանխագուշակութիւնը իրենց պակսի՛լն էր անշուշտ:

Հիւանդութեան շրջանի մէջ մէկ շունչով գրուած այս հազար տողերուն եւ երկու նամակներուն մէջ ընթերցողը պիտի չփնտռէ ապահով՝ ո՛չ իմաստասիրական բարձր խորհրդածութիւններ ոչ ալ նիւթէն դուրս բանաստեղծական սլացքներ: Սրբագանին նպատակն էր հանելի անակնկալ մ'ընել զինքը սիրող եւ պաշտող Յակոբեան ընտանիքին. ըստ այնմ սրտին այս զգացումէն առաջնորդուած տողած է իր քերթուածը, իբր Դունկիանոս մը, որ ձեւէն աւելի նիւթին ուշադիր, գոհած է երբեմն արտաքին շուքն ու արուեստը:

Հանգուց. Սրբագանին վերջին կենդանագիրներէն մին է քերթուածին սկիզբը զարդարող իր պատկերը. զգալի է տարբերութիւնը Եգիպտոսի Առաջնորդին եւ Երուսաղէմի Պատրիարքին. տարիները, եւ անոնցմէ աւելի տառապանքները գծած են լայն մակտին վրայ խոր ակօսներ եւ հեզ նայուածքին մէջ կսկիծ մը. Եգիպտոս իր ընծայած վերջին արժանաւոր ընդունելութեամբ ջանաց մոռցրնել անցեալ վշտերը. իսկ Յակոբեան ընտանիքը անսպառ մխիթարանքը վայելեց անգամ մ'ալ; իբր Պատրիարք, ընդունիլ իր յարկին ներքեւ անկեղծ բարեկամը, որ մեկնած պահուն կը խոստանար «Հագարտողեակ»ին երկրորդ հատորիկը պատրաստել:

Հ. ՔԵՐՈՎԻԷ Ա. ԶՐԱՔԵԱՆ

Տեսուչ

Աղեքսանդրիոյ Մխիթարեան Վարժարանին

Հիւսիս – Արեւմուտքը ա'յն Աւանին,
Զոր հընախօսները կը դաւանին՝
Հելիոպոլիսն Հին – Եգիպտոսի,
– Եւ որ, բարբառով արաբախօսի,
Արդ Մաթարիա կը կոչեն մարդիկ –
Տուն մը կը կանգնի, ճամբուն ճիշտ մօտիկ.
Պալատ մը չէ ան, դըղեակ չէ անի,
Այլ բընակարան մը երկյարկանի,
Որու գեղաշուք՝ պարզ բայց աչքառու
Տեսքը չես ըզգար բնաւ սըրտէդ հեռու:

* * *

Ֆաժուկ պարիսպով, վրան թելէ վանդակ,
Պատ մը կը դառնայ շուրջը բովանդակ.
Շըրջապատին մէջ կայ պարտէզ՝ այգի,
Բուրաստան սիրուն, ծաղկունք բազմազգի
Ածուներ գողտրիկ, մարդ դալարագուարթ,
Յամմիկ եւ չուչան, մեխակ, սոխակ, վարդ:

Անդին բանջարնոց մ'ուր սոխն ու սըմբուկ,
 Լօլիկը, լուբիան եւ փրփրեմ փափուկ,
 Եգիպտացորեն, մուլուխիէն բընիկ,
 Մէկն անկիրթ Փէլլա՜, միւսն իր խեղճ կընիկ,
 Վախով կը դիտեն ամպը սեւ մուխին,
 Որ ծըխնելոյգէն վեր կ'ելնէ լըռին:

* * *

Սարփինային վրայ պըլլըւած՝ պասկած,
 Սաղարթքնին փըռած իբրեւ զառիգած,
 Տես՝ ինչ խայտանքով տունկերը որթի,
 Որոնց մէջ Նոյի ոգին կը յորդի,
 Պարտէզին շուրջը կարծես կը պարեն,
 – Խեղճե՛ր, արդեօք մեր հալէն խապա՞ր են –
 Անոնցմէ ոմանք, գինովցած լօլիկ,
 Արտաշեղումով մը խընդամօլիկ,
 Իրենց կարգէն դուրս ելած, պարտէզէն
 Տեսէ՛ք տեսէ՛ք ի՞նչպէս ներս կը վազեն:
 Կարծես թէ իրենց խօլ զըւարճանքին
 Համա՛ր կը տափէ, գերդ թըմբուկ ուժգին,
 Մըխոց մ'որ երկրի ծոցէն խոր եւ խուլ
 Արթեսեան ալիք կը հանէ անդուլ:
 Ու որթ մը խելառ, հրապուրած անոր
 Զայնէն, կը մագլէ, ոյժով իր բոլոր,
 Վեր աշտարակէն՝ այն երկաթակուռ,
 Որուն ծայրը կայ ջրամբար մը մաքուր:
 Զո՞ւր խըմել կ'երթաս, ո՛րթ սիրելի, հոն,
 Թէ գինի շինել, ըսէ՛ ինծի, օ՛ն:

Ո՛չ, ո՛չ, չենք ուզեր որ օր մը մարդիկ
Հոտ, վերը, գըտնեն տակառ մը կամ տիկ.
Ձենք ուզեր որ ետ դառնան այն դարեր,
Ուր հրաշքը ջուրէն գինի կը հանէր:

* * *

Բայց անցնինք մեր միւս ծառերուն անթիւ
Որ այդ այգիին փառքն են եւ պատիւ:

Պէտք է նախ յիշեմ խընկաբոյր մանկան,
Գէր՝ անուշահամ միրգն այս Հընդկական,
Որուն անունովն հաճոյք եղաւ մեզ
Կոչել օր մ'այգին այս մանկապարտէզ.
Եւ ա՛յս պատճառաւ սահմանել անոր
Տեսուչ՝ տեսչուհի, պաշտօնեաներ նոր:

Յետոյ, էշտան քաղցր, Հընդկաստանի միւս
Պըտուղն այս, որ մէջն ունի սերի խիւս.

Մատակասկարեան միրգն ապա քընքուշ.
Մօզը, հէլուայէ տօլման այս անոյշ,
Որ լայնատերեւ իր հովանոցին
Տակ կը դիմադրէ արեւին բոցին:

Կայ նաեւ պարկուկը ծիրանազգի,
Որուն բոռան տակ գետին կը հակի
Ծառն համեստազեղ, մայր՝ որ իր որդւոց
Սիրով կ'ըսփոփէ իր սըրտիկը խոց:

Քովը, մեր սալորը, միրգ հատընտիր,
Զոր բոլոր աշխարհ ճանչնայ անխըտիր:

Քիչ մ'անդին, դեղձին, բարեխառն օդի
Ծառն այս աղուոր, ի՞նչ անոյշ կը հոտի:

Աւելի հեռուն, մուշմուլան փոթոթ,
Հինդեղիին այս թըշնամին տըտպոտ:
Տեղ մը, իր կարգին, յունապենին սէգ,
«Կարծես ձիթենի մը» պիտի ըսէք.
Զեռով պըտուղին իր մանրամարմին,
Պարծանք ծառերու ափրիկեան զարմին:

Թըգենի մ'ալ կայ, բայց դեռաբողբոջ
Երեք ծիլ միայն, երեք ձագ դողդոջ,
Որ մայրենի հին կոճղի մ'ըստինքին
Կաթը կը ծըծեն փարումով ուժգին:

Անկիւն մ'է քաշուած սերկելի մ'անոյժ
Որ իր կեցուածքովն ամօթղած ըզգոյշ,
Կարծես թէ կ'ըսէ, «իմ տեղըս չէ հոս.
Զի կըրնար ինծի սընունդ տալ նեղոս»:

Դեռ նարընջենին ու կիտրոնենին
Այս տեղ յիշուելու իրաւունք չունին.
Թէեւ բաղմաթիւ, բայց յոյժ նորատունկ,
Հազիւ դեռ ծաղիկ ունին եւ բուրմունք.
Սակայն իրենք են – չունիմ տարակոյս –
Այս պարտէզին փառքն ու ապառնի յոյս –:

Անանաս մ'ալ կայ, ըսին. չը տեսայ,
Բայց Սէյլանէն ե՞րբ հոս եկեր է-սա.
Կ'իմանամ իրմէ, օրին մէկն երբ նա
Պընակի ոտքով ինձ ներկայանայ:

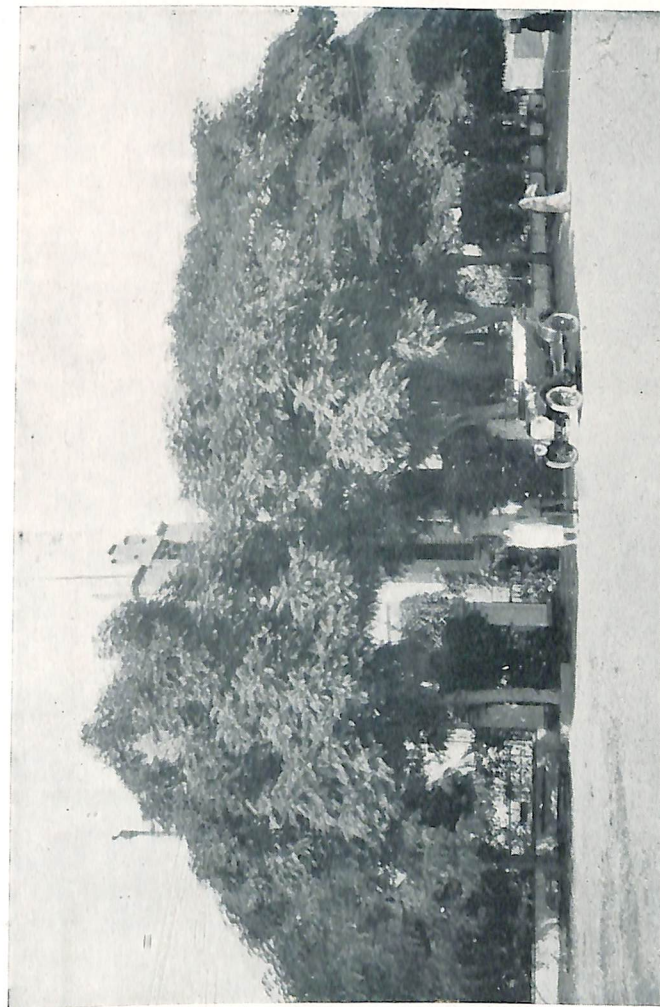
Ցանկապատէն դուրս, տունէն քայլ մ'անդին,
Կայ արմաւենի մ'առոյգ, որ դուռին
Դիմացը կանգուն, շիք ոստիկանի
Կացքով, պահնորդի ճիշտ կը նըմանի:

Վերջացան ծառերն. բայց չը յիշեցի
Դեռ աղնըւական ծառն այն որ ինծի
Ինկած է բաժին. թէ ի՛նչպէս՝ չ'ըսեմ.
Ձեռով՝ պրտուղով՝ անունով վըսեմ,
Պատուիրակն է ան հոս Հընդկաց երկրին.
Իր համշիրակներն հոս իրմո՛ւ վըբերին,
Այս պարտէզին մէջ. իրենց քուրմ՝ դենպետ
Նըկատելով զայն, մանուկն ահափետ
Կ'ըլլայ երբ նայուածքն անոր հանդիպի.
Բայց խորհողն իսկոյն. «Ի՞նչ աղուոր տիպի
Տունկ մ'է այս աղնիւ», կ'ըսէ ինքնիրեն.
Անունն է Փափաս, այդպէս կոչեր են
Քրիստոնեայք զայն հոս, հոգեւորական
Շուք մը տեսնելով կարծես թէ վըրան:
Իրօք Բունքուի, հընդիկ քուրմի, նուրբ
Մարմին մ'ունի ան. որ, սլացքով իր սուրբ,
Երկրէն խուսափուկ, երկինք՝ կը նայի,
Իր համար աշխարհ տեղ մ'է ամայի:
Երկընքի կարծես թէ քաղաքացի,
Տուած է այս կեանքին յաւերժ աքացի:

Գազաթին վերայ տերեւներ ցրել
 Կու տան իրեն գլուխ մը գիսախըռիւ.
 Ու պըտուղներու — սեխազգի կլորակ —
 Խիտ խումբ մը կզակին՝ մօրուք բոլորակ:
 Հոն կեցած այսպէս երկար հասակաւ,
 Քարոզ տայ կարծես ժամեր ոչ սակաւ.
 Թէ ունայնութիւն է կեանք — Նիրվանայ —
 Ուր հոգին մեղքին մէջ կը խըռուանայ:

Ի՛նք քարոզիչ, ի՛նք նաեւ դաւադան
 Յոյց կու տայ մեղի հոգւոյն աւազան:
 Քա՛ղցր է իր ազդումն, ինչպէս պըտուղներն.
 Իր քով կը թօթուէ մարդ մեղքերուն բեռն:
 Եւ ինչպէս մարսիչ է հոյզն իր միւրգին,
 Նոյնպէս կազդուրող խորհուրդը տեսքին:
 Աշխարհիկ դասէն ոչ ոք, կին կամ այր,
 Պէտք չէ մօտն երթայ, դիտէ զայն վեր վայր.
 Ղեւտացւոց ցեղի կը պատկանի ան,
 Իր տէրն է մի միայն հոգեւորական.
 Այն ալ՝ ամուրի, եւ յիսունը անց,
 Պէտք է միշտ լինի մի փորձառու անձ:
 Ահա՛ թէ ինչո՞ւ ես զայն ինձ բաժին
 Սեփականեցի, ոսկրէն մինչ կաշին:

Պատուէ՛ր ձեզ, ըզգո՛յշ չը համարձակիք,
 Ըզբաղիլ իրմով, մարդիկ, կընկըտիք:
 Միայն Տրդատեան Առաքելիկին,
 Որուն մեր Նըւարդն է ազնիւ տիկին,
 Կը յանձնեմ պաշտօն քարտուղարութեան,

Որ յորդուոց յորդի, այժմ եւ յաւիտեան,
Հաշուէ, իմ կողմէ, պըտուղներն անոր,
Գըրէ քաղուածը եւ ծնածները նոր.
Եւ այս վաստակին առատ փոխարէն
Վարձք – ոչ իրաւունք – տասանորդ մ'իրեն:

* * *

Եկէ՛ք արդ երթանք շրջիլ պարտէզը.
Մի՛ վախնաք չ'անցնիր ոտքերնիդ սէզը:

Կը տեսնէ՞ք բիւրեղ սա պալատն աղուոր,
Զոր շալակն առած է փիղ մ'ահաւոր,
Որ չ'ունի գլուխ՝ պոչ, եւ է աններբան,
Տեսնողը կ'ըսէ. «Զարմանալի՛ բան»:
Անոր մէջ կ'ապրին ձուկներ տասներեք.
Ամո՛ւլ թիւ. ինքնին կը մըտաբերէք
Թէ վատ բան մը կայ այս տան մէջ պայծառ,
Ընտանիքն անոր է կարծես չոր ծառ:
Չեն աճիր, չ'ունին հարսնիք՝ նըշանտուք,
Չ'ունին զուարճութիւն, կերուխում, խնտուք.
Սա մօտի ջրային քաղքէն գաղթական՝
Տարիներ առաջ անոնք հոս եկան.
Ու մնացին այսպէս անկէց ի վեր հոս,
Կեանք մը ապրելով անաղմուկ անխօս:

Կ'ըսեն ոմանք թէ վանականներ են,
Որոնք խոյս տըլած կեանքի հոգերէն,
Արեւուն լոյսին տակ եւ ամէնուն

Աչքին առջեւ, հոս, կ'ողբան օրն ի բուն,
Պոչերոջին ջուրը ծեծելով միշտ,
Կուլ տալով իրենց հառաչանքն ու վիշտ:

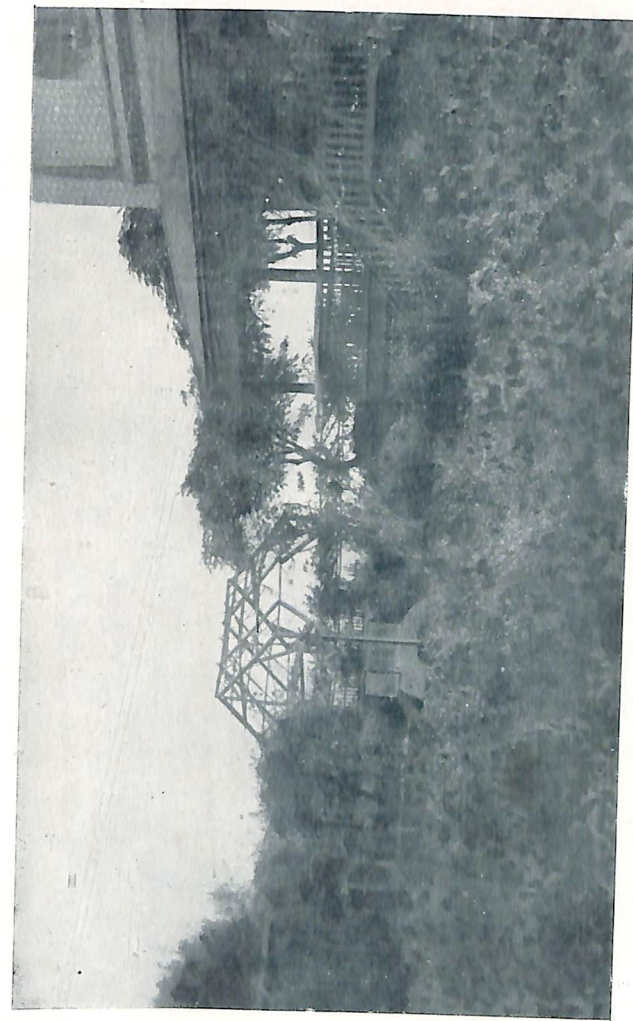
Սակայն նայելով այլոց ալ կարծեաց
Աքսորական են անոնք, հոս քըշուած,
Որ այսպէս իրենց հոգւոյն փրկանքին
Հոս կը վըճարեն ահա տոյժն ու գին:
Ո՛րն ալ է ըստոյգ երկու կարծիքէն,
— Բերդ կամ վանք, երկուքն ինձ համար մէկ են —
Մաղթենք իրենց մենք համբերութիւն լայն,
Կեանքերնին չ'անցնի թող ի սպառ ունայն:

* * *

Երթանք արդ տեսնել միւս քաղաքն այն մեծ,
Ուր չըկայ լռութիւն կամ ողբ դառնահեծ.
Եւ ուր, ինչպէս հոս, մեզ՝ մըթնոլորտը,
Կեանքի կայանն է ջրեղէն ոլորտը:

Տե՛ս բարձրապարիսպ սա շրջանակը,
Որուն մէթը ու կէս խորունկ է տակը.

Կարմրագոյն ձուկեր, լեցուն՝ անոր մէջ,
Անդադար կ'ընեն զըւարթ ելեւէջ:
Կը կայտուն վեր վար. իրե՛նցն է կեանքը.
Անոնց համար քէյֆ է աշխատանքը.
Կ'ածեն, կը ձագտեն, կ'աճին անդադար,
Ու երբ բազմանան՝ կը սպաննեն զիրար.

Այս տեղ ալ նոյն է օրէնքը կեանքին.
Պատերազմ. կիրքերն հո՛ւ ալ կը բռնկին:

Աւագանին մէջը կայ խաղաղիկ
– Ինչպէս բուստէ մեծ եւ լայն մի ծաղիկ –
Կղզի մը խոշոր. անոր լանջերուն
Վրայ սրփռւած են դալարիք սիրուն.
Որուն՝ ջուրին մէջ ցոլացիկ շուքին
Կը կառչին ձուկերն երբեմն անձկագին.
Եւ յուսախաբ՝ ետ կը փախչին կամ վար,
Պահուրտիլ ջուրին տակ ամօթահար:

Եթէ հացի փշուր կամ շիւղ մը խոտի
Նետես աւագանը, կը փրփրոտի
Յանկարծ քաղցերնին. կը խուժեն սաստիկ
Թափով անոնց վրայ, ու բըզիկ բըզիկ
Կ'ընեն իրարմէ խըլէլով զանի.
Եւ խաղաղութիւնը աւագանի
Կը խռովէ հոս ալ խուլ խըղուրտիւնը
Հացի կռիւին, ինչպէս մեր՝ ձեր տունը:

Երբեմն կու գայ պարտէզին շունը,
Դեռ նոր թօթափած ցերեկի քունը,
Ջուր խմել. երկու թաթերովն ելած
Եզերքին վըրայ: Երբ բերանէն բաց,
Իբրեւ ահարկու եւ լայն մի հնոցէ,
Կախուած լեզուն օդը կ'ալեկոծէ,
Եղկելի ձուկերն ի՞նչպէս կու տան խոյս,
Լեղապատառ, լուռ, ահաբեկ, անյոյս:

Բայց երբ ճընճողուկները, թռչնաբերով,
Տաք օդէն, կու գան, կղզեկին վրայ զով,
Հանգչիլ կամ ճըւճալ իրենց երգն անոյշ,
Ի՞նչպէս կ'ենեն վեր, եւ կեցած ըզգոյշ,
Կը թուին ունկընդերել եւ կամ դիտել լուռ:

Ահա տատրակներ զոյգ, մաքրամաքուր,
Կը սիրուըտին հոն, եւ հայելոյն մէջ
Փետուրներուն շողքը փողփողենէջ
Կը դիտեն մեղմիւ: Ի՞նչպէս ձուկերն այն,
Անշարժացած հոն, վայրկեաններ երկայն
Կը նային անոնց, ջինջ ըզմայլանքի
Ձիգ բերումներով, ազնիւ, կաթողի:

Ա՛խ, կեցէք այնտեղ, տատրակներ անմեղ,
Ի՞նչպէս սիրուն էք դուք եւ շնորհագեղ.
Ե՞րբ մարդուն աչքերն՝ հարս մ'եւ իր փեսան
Ձեզի չափ ամբիժ եւ ըզգաստ տեսան.
Որո՞ւն հագուածքն ա՛յնքան պարկեշտաշուք
Է որքան այն զոր ահա ունիք դուք:
Ո՞ւր գոյներն իրենց երփն ու երանգը
Խառնեցին այնպէս դաշն՝ ինչպէս ցանքը
Ձեզ գեղազարդող այնքան շողերուն,
Շիջելամերձ՝ վառ՝ մարած կամ պըսպղուն:

* * *

Պարտէզը ունի պահակներ երկու,
Ո՛չ շատ սիրուն ո՛չ ալ շատ ահարկու

79-89559

Կերպարանքով զոյգ մը եղիպտացի,
Զորս հոս բերած է կարիքը հացի:

Երկուքն ալ մըշակ են, եւ նոյն ատեն
Կը բրեն, կ'ոռոգեն, կ'աղբեն, կը յատեն:

Հագած պարեգօտ մը, տիմի կապոյտ,
Գլուխնին թեթեւ լաթ մը փաթթած անփոյթ,
Հոլանի օձիք, թեզանիքներ կախ,
Բոկոտն, ի՛նչպէս կ'ոստոստեն աջ ու ձախ:

Մէկուն աչքէն մուխ մը կ'երնէ կարծես,
Բոլորովին չէ միւսինն անոր պէս.
Ան երբ խօսի հետըդ, կը նայի վար.
Ասոր աչքն աչքիդ շուրջը դառնայ յար:

Հասակնին՝ շիտակ. սիրտերնին՝ չ'իտեմ.
Իրենց վրայ ես սա՛ միշտ կը նըկատեմ,
Որ ճիգ կ'ընեն շատ՝ գոհ երեւելու,
Իբր ըստոյդ ծառայ, բախտերնուն հըլու:

* * *

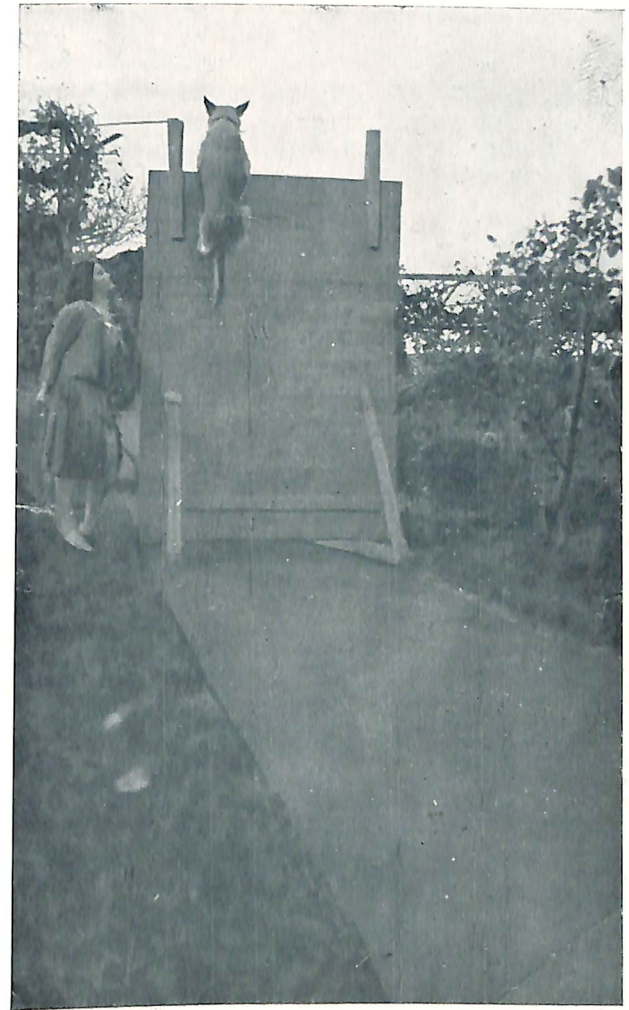
Սակայն պարտէզին, ինչպէս նաեւ տան,
Բուն պահապաններն են եւ ոստիկան,
Զորս շուն, մեծ ու փոքր, ըսպիտակ, սեւ, գորշ:

Սեն՝ անունը Պլէք, ունի որջն իր խորշ.
Ուր կը մնայ փակուած մինչեւ գիշերը:

Կատաղի՛ դադան, ա՛խ, խիստ քիչերը
 Կրնան մօտենալ իրեն, ոռնայ ան.
 Այնքան քրժինքներ կը բաշխէ սակայն,
 Որ կ'ըմբռնես քաջ թէ իր մէջ երկու
 Կենդանիներ կան. մէկը՝ ահարկու.
 Միւսն հեզ եւ քնքուշ. մէկը տընեցւոց՝
 Սէր, միւսն՝ օտարաց ատելութեան բոց:
 Ոչ – մեծամարմին, հովի պէս թեթեւ
 Հանքածուխի չափ մազեր ունի սեւ.
 Լանջքին վրայ եւ զոյգ թաթերուն մէջտեղ,
 Նոյնպէս ոտքերուն ծայրերը պըճեղ,
 Բիծեր կան ճերմակ. ցեղախառնութեան
 Կ'ըսեն ապացոյց. աչքերն են զընտան,
 Որոնց մէջ կըրակ կը վառի փառփառ,
 Խեռ ու քաջ բարքի խառնուրդ անըսպառ:

Երբ հաջէ, սոսկմամբ կը լեցուին օդը,
 Մօտի հաւնոցն ու հեռուի հօտը:
 Գայլերը լեռնէն կը խորհին. «լիրք քած,
 Կըտոր մ'ոսկորի համար այդքան ցած
 Իջեցուցիր մեր ցեղին համբաւը.
 Օգնեցիր մարդոց որ իրենց դաւը
 Մեր դէմ լաւ լարեն. ու տան մ'ետեւէն,
 Հալածուած՝ սրտիդ չարհոգի դեւէն,
 Ելեր կը հաջես ճաթած կոկորդով»:
 – Ի՛նչ խորհին՝ ըսեն այլք, ինքն, անվըրդով,
 Կը կատարէ իր պաշտօնն ահաւոր,
 Սատանի որդի, մութի թագաւոր:

* * *

Փոքրերն՝ են երկու շուներ ըսկընդիկ,
Դիւրաշարժ՝ երկուքն ալ, ինչպէս սնդիկ,
Կատուէն քիչ մեծ, ճերմակ – սեւ, անպոչ,
Բրդոտ, գէր, ժըպտուն, նայուածքով դողդոջ,
Էգն է ժիժի, միւսը, արու, Սիւյիթ,
Անոր արդարեւ անբաժան Suite.

Չեմ հարցուցած ի՛նչ կու գայ մին միւսին,
Մօտ ազգակա՞ն ալ, թէ լոկ ամուսին.
Բայց սա՛ է ըստոյդ որ կապիկի գիծ
Կայ դէմքերնուն վրայ, խեղեփ՝ անկըսկիծ
Են անոնց նըման. յետոյքներնին փակ
Կարծես կը պահեն կըտաւով մ'անքակ:
Շողոքորթ իրենք, շատ կը սիրեն որ
Այլք ալ իրենց պէս ըլլան կեղծաւոր:
– «Աղուորիկ Սիւյիթ, աղուորիկ ժիժի»
Ըսի՞ր, քըծնումով անվընաս իժի,
Երկուքն ալ կու գան կը քըսեն դէմքիդ
Իրենց թրջած սեւ քառչուէ քիթ.
Յետոյ, երբ ուզես, կը կանգնին ոտքի,
Երկիւղած, կեցած կարծես աղօթքի:

Եթէ ճըպոտով մ'ոտքերնուն զարնես,
Կը ձգգէ Սիւյիթ սուտ լաց մ'աղեկէզ.
Մինչ ժիժին կուլ տայ արցունքը լըռիկ,
Ու Պլէքն, անդիէն, իր պարտքն անառիկ
Կ'ուզէ կատարել, կարեկից սրտով
Գըթութեան հաջիւն մ'անոնց շրկելով:

Եթէ պատահի կռիւ՝ չորս շուներուն
Միջեւ, Ժիժին իր Թաթիկը սիրուն
Կ'երթայ կը դընէ էն կատաղածին
Բերնին դէմ գելոց, ու խաղաղածին
Պէս կըռիւն ահեղ, ա'լ ուրախութեան
Չես կընար դընել բընաւ չափ սահման:

Կեղծաւոր կամ ոչ, չընիկներն այս զոյգ
Այս տան կու տան միշտ զուարճութիւն ըստոյգ:
Երկուքն ալ, ի ծնէ պարսկահալաւալ,
Եգիպտական այս տօթ երկինքին տակ
Կը քալեն կարօտ վարդի՝ սոխակի,
Անոնց յուշքովն է որ, յաճախակի,
Գորգերու վըրայ, բերուած Շիրազէն,
Պառկած, Թախծալից, կարծես կ'երազեն:
Չորրորդն է շուն մը, որ Թէ ոչ քերծէ.
Ո'չ քոթոթ, ո'չ գամբըռ, եւ որ գերծ է
Հակառակ շունի գոհիկ կողմերէն,
Որ կարծես պարծանք կը սեպէ իրեն
Խելացի չ'ըլլալն, ու կը դաւանի
Ձինքն ենթակայ խա'ռըն դատարանի:
Անունն է Գառլօ, Թէ կ'ուզես՝ Գայլօ.
Գայլի՝ աղուէսի դէմք այլ ընդ այլոյ.
Բայց հասակն է բարձրը, գերդ տրիբունի,
Հրամատարի ճիշտ կարծես տիպ ունի.
Աչքեր՝ չողչող, դունչ՝ խոնաւաթուրմ, մեծ,
Հայն վիզ մը, կուրծքին վրայ շեղակի յեց.
Թաթ՝ ոտք, բարձրասրուն, որովայն՝ փոր պիրկ,
Ականջներ՝ կանգուն, պոչ մազեղ բայց գիրգ:

Գիտէ Ֆրանսերէն, նաեւ կը խօսի
Մեր լեզուն, բայց ոչ՝ հայեւաւրն հոսի.
Կըրթըւած է քաջ, մարմնամարդանքին
Ուսուցիչն եղած է Միւսիւ Փիանքին.
Երեք մէթըր բարձրը ձողի վրայէն
Կ'ոստնու համարձակ եւ անապաւէն.
Երբ կ'ըսես. Assis, կը նըստի իսկոյն,
Couchez՝ կը պառկի ըսիինքսի հանգոյն.
Au pied՝ ոտքի կ'ելնէ հապըշտապ.
Pas bougez՝ անշարժ կը կենայ ըսթափ.
Երբ կը կոչես. Non՝ չը լափեր հացը
Ձոր դըրած են, պահ մ'առաջ, դիմացը.
Gardes՝ չի տար Թոյլ որ առնեն մըտրակը,
Ձոր առջեւն ունի, նայուածքին տակը.
Cherches՝ կը փնտըռէ պահած առարկան,
Ո'ւր Թաքնըւած կամ փակուած ըլլայ ան.
Հողի տակ, ծառի վրայ, սնտուկի մէջ,
Գըրպանիդ խորը, կամ տիղմին տակ գէջ.
Հոտը՝ ճրագ, ու քիթն ըրած առաջնորդ,
Կը գտնէ անվրէպ, ու ծափերու յորդ
Տարափին տակ, ետ կը բերէ հըպարտ,
Հեւ ի հեւ, լեզուն դուրս կախած, զըւարթ:
Իսկ եթէ պոռաս. «Գառլօ, Attaques, օ'ն»
Վիշապի պէս շուտ կը խոյանայ հո'ն,
Ձոր իրեն ըրած էիր մատնացոյց:
Եւ մինչ իր վաղըին անհաս՝ անմատոյց,
Շընիկներն անդին կ'ողբան լալազին,
Ինք, վէս, վեր տնկած փընջածայր ազին,
Կը վերադառնայ խրոխտանքով արդար,
Գող կատուն վընտած դուրս սարսափահար:

* * *

Ելնե՛նք վեր, մտնե՛նք տունը. բաւակա՛ն
 Վարն ըզբաղեցանք. վե՛րն ալ բաներ կան
 Նըկատողութեան իրօք արժանի.
 Առաջին յարկը ունի մի քանի
 Բաժանմունք, այսինքն անքրէ մը աղուոր
 Որու աջակողմն են՝ ակնոցաւոր
 Դռներով փայտեայ եւ երեքաջէն՝
 Հիւրասրահ մը մեծ, եւ անոր աջէն,
 Ճաշարանն, ուսկից իսկոյն կ'անցնուի
 Ապակեայ պայծառ սենեակ մը քովի.
 Զախ կողմը՝ լուացքի խուցն, ուր նստած է
 Սառնոցը, որուն քիթը միշտ բաց է.
 Դիմացի դուռը աջէն կը տանի
 Պատըշգամ. ձախէն՝ պողպղիստանի
 Մայրաքաղաքը, որուն՝ խոհանոց
 Կ'ըսեն. ուր կ'այրի միշտ դըժոխքի բոց,
 Եւ որուն կողմը սակայն կ'ուղղուին
 Մարդկային աչքերն, առտուն, կէս օրին,
 Եւ իրկունը, երբ ստամոքսին մէջէն
 Որկրամոլութեան զանգերն կը հնչեն:

* * *

Անթրէին տակն է մարմար բովանդակ,
 Սեւով ճերմակով գըծած կարկանդակ.
 Դիմացը, ճակտին վրայ ճիշտ, կախուած է
 Պատի ժամացոյց մ'որ ոսկեզօծ է,

Եւ որ նուագախառն ձայնով կ'ըսէ
Տընեցւոց, քառորդ ժամն անգամ մ'«Հո'ս է
Ձեր հանգիստին բոյնը, բայց չ'ըլլաք ծոյլ,
Կեանքն աշխատանք է, ժիր եղէք, ո'չ թոյլ.
Ելէ՛ք կանուխ. շուտ գացէք ձեր գործին.
Վաստակներնիդ միշտ ձեզմով թո'ղ պարծին»:

Իսկ ինձ պէս հիւրին, ա՛խ, կ'ուզէի որ
Ան կարենար տալ սանկ պատուէր մ'աղուոր.
«Ինչպէս չ'ուտուիր միսը առանց աղի,
Նոյնպէս պէտք չէ որ տաք սէրը պաղի.
Թէպէտ սիրտերն հոս պաղիլ չեն գիտեր,
Սակայն դուն ինքդ ես միշտ քու անձիդ տէր.
Հասկըցա՞ր...»: – Այո՛, բայց երբ ես եկայ,
Ժամացոյց չըկար հոս, երկի՛նք վըկայ.
Այսօ՛ր էր որ ան ըսկսաւ քարոզի,
Թող տըւած խըռ ձայն մը ճիշտ խորոզի:

Կից պատին վերեւ, ժամացոյցին դէմ,
Ոսկրացած գանկ մը կայ մեռելադէմ.
Լեռնայծի մը գլուխն է եղջերապերճ,
Որ կեանքի արշաւն աւարտելէ վերջ,
Հիմակ հոտ գամուեր է, եւ կը խօսի
Ատկէց, երբ առջեւը նըստած՝ խուզի
Կամ հինտի կ'ուտեն մարդիկ. – «Չափ՝ սահման
Դըրէք վայելքնուդ, օր մ'ինծի նըման
Կ'ըլլաք ամէնքդ ալ. վախճանն աշխարհին
Ա՛յս է. թո'ղ ի գուր տեղը չը սահին
Ձեր կեանքին օրերն. ի՞նչ է սէրն, ի՞նչ՝ ահ.
Առաքինութիւնն է միայն անմահ»:

Տըպաւորութեան տակ այս խոհերուն,
 Երբ գացի անդին, քայլ մը լոկ հեռուն,
 Եւ տեսայ պատին վրայ զետեղուած՝ մեծ
 Հանդերձակախան մ'անշարժ՝ լուռ՝ անհեծ,
 Ան, իր կիթառի ձեւով, ինձ թուեցաւ
 Տաւիղ մ'որ կ'երգէր կարծես խինդ ու ցաւ.
 «Խոտի նման է, ա՛հ, կեանքը մարդուն,
 Բարութեան մէջ լոկ փնտռէ՛ սէրը դուն.
 Ըստուերի՛ հովի պէս կ'անցնիք ասկից,
 Մե՛րն է տառապանք, վիշտ, արցունք, կսկիծ.
 Կ'ապրիս՝ թէ կրնաս թողուլ յիշատակ
 Քեզ՝ ճրագ մ'անշէջ մութ երգիքի մը տակ.
 Եթէ կրնաս որ մարդիկ քեզ յիշեն
 Մահէդ վերջ սրտով մը զըւարթ ու չէն»:

* * *

Մօտը կայ վերի սանդուխը, բայց վեր
 Չ'ենենք տակաւին, պէտք է տեսնենք դեռ
 Հիւրասրահն ու միւս բաժանումները,
 Կարգն յետոյ կու գայ տեսնելու վերը:

Հիւրասրահը ճոխ է զարդարանքով,
 Զահ, գորգեր, բազմոց, աթոռ՝ քովէ քով:
 Հայելւարանին ներքին կամ վերեւ
 Ժպտելով միմեանց կ'ուղարկեն բարեւ
 Լուսանկարներու ստուերներուն մէջէն
 Սիրելիներու դէմքերն ուրախ՝ չէն.
 Անկիւն մը, տղամարդ մ'ուշիմ եւ հըզօր

– Արոյր արձանիկ, առաւելին գեղօր –
 Գիտութեան լոյսին ջահն ունի ձեռքը,
 Խաւարին կարծես կանգնած եղբրքը:

Դէմն ուրիշ կոյս մը կայ, որ՝ մատնահար՝
 Ժամացոյցի գունդ մը կը ճօճէ յար.

Անդին, ըզմայլման մէջ թաղուած խորին,
 Ելեքտրադաշնակն հանգչած է լըռին.
 Մէջը կը նիւհեն մեծ հանճարներուն
 Երկնած երգերն եւ նուագները թըրթռուն,
 Ծաղկակէտ թուղթի գալարներու վրայ.

Սրահն յանկարծ ուժգին յոյզով կը գոռայ,
 Դըղըրդելով հետը տունն համօրէն,
 Երբ մատնահըպում մ'ըստեղնաչարէն
 Ներս կը սրսկէ շունչ մ'հողմաշարժ օդի.

Երաժշտութի՛ւն, թո՛ղ մըրըրկոտի՛
 Ա՛խ, սիրտըս քեզմով: Նըւա՛րդ եւ Արմէն,
 Առաքե՛լ, Ներսէս, իմ ցաւերս ամէն
 Գիշերուան խորքէն ի՛նչպէս տըւին խոյս
 Երբ հրայրքներուդ սուրբ կազդոյրը հողւոյս
 Փոխանցեցիք օր մ', արթնցընելով
 Քընած ձայներու ջրվէժքն հոգեթով:
 Ա՛հ, խաղաղութիւնն, երգերէ ծընած,
 Ո՛հ, խաղաղութիւնը, նուագով սընած,
 Թո՛ղ, ծաւալի միշտ այս տան մէջ բարի,
 Իրմո՛վ թող միշտ սիրտը հոս պարարի:

* * *

Սպասներով հարուստ ամբողջ կը փայլին
Ապակեդարանքը ճաշարանին:
Ջահագունտ մը մեծ, իր ճրագահոյլով
Կը սըփռէ լոյսին հետ կարծես գորով:

Սեղանն է անոյշն այն ժամադրավայր
Ուր կը խըմբըւին զաւակներն ու հայր,
Ազգական, խնամիք, ու անոյշ հոգին
Անմոռանալի անմահ մայրիկին:
Բարեկամ, օտար, կրօնաւոր, աղքատ,
Կը գտնեն հոն միշտ սէր ու սնունդ առատ:

Նահապետական չէ կարգուսարքը.
Եւրոպակենցաղ նրբացած բարքը
Գործած ըլլալով իր մուտքն հոս կանուխ.
Բայց կը բուրէ թանն հոս միշտ անանուխ:
Ծոթրինն է միսին հոտն աւանդական,
Հայրենիքէն հոս անթիւ յուշեր կան.
Նոյն սիրով ամէնքը կը ճաշակեն,
Եւ կ'ըմպեն կարծես թէ նոյն բաժակէն:

Ու երբ ձայն մ'«ըզհաց մեր հանապազօր...»
Կ'աղօթէ, ինձ ցոյց կու տայ լոյս մ'հրզօր
Աղքատի՝ որբի ձեռքեր դալկացած,
Որ այս սեղանէն կ'առնուն իրենց հաց:

Չեմ տեսներ կահերն ալ, ըսպասքն ոսկի,
Աչքս անոնց վրայէն վեր կը սողոսկի

Դէպի արձանն այն, պատկեր պղնձակուռ,
 Ուր մարդ մը հուժկու, հոգիով մաքուր,
 Ալեկոծ նաւէն իր, ճիգով մ'արի
 Կը նետէ դօտի ազատարարի՝
 Ընկղմող մարդոց: – Այս տունի տիրոջ
 Պատկերը չէ՞ դէմքն այդ սիրաբողբոջ.
 Դժբախտութեան ծոփը ընկղմածներուն,
 Որոնք հոս քու քովդ եղան կամ հեռուն,
 Քանի՞ անգամներ դուն երկարեցիր
 Ազատարարի ձեռքեր կենսաձիր:
 Արժէք չ'ունին մեր աղօթքն ու օրհնէնք.
 Թո՛ղ այդ արձանն իր խորհուրդովն անենդ
 Սրբէ այս սեղանն, երկնային հացին
 Խառնելով անոր օրհնութիւնն անդին:

* * *

Ապակեսենեակն եկէք ինձ հետ արդ.
 Կը տեսնէ՞ք ո՛րքան պայծառ է եւ զուարթ
 Ներսն ու դուրսն իրար կը դիտեն հոն միշտ,
 Զերդ բարեկամներ անտրտում անվիշտ:

Ահա շրմինէն, օճախն հայրենի,
 Շապիկ եւ փողկապ հազած քաղքենի:
 Երբ փըչէ ձըմրան բուք եւ փոթորիկ,
 Առջին կը շարեն մինտէր աթոռիկ,
 Ու մինչ ծըխնելոյցը կը քաշէ վեր՝
 Կըրակին ծուխն եւ ածխածին կադեր,
 Կայծուտ մոխիրին մէջ կը խորովեն

Շագանակ խաղում եւ մըսրացորեն:
Ու այսպէս կ'անցնի անձինն ճրմեռը,
Կազդուրելով ողջն ու կիսամեռը:
Քիչ մը կրակ ներսէն, դուրսէն քիչ մ'արեւ
Կը զուարթացնեն հոս կեանքն արդարեւ:

Կաթ կու տայ կատուն փոքրիկ ձագերուն,
Շընիկները խաղ կը սարքեն սիրուն.
Նարկիլէն, անկիւն մը բազմած, կու լայ
Իր գլխուն ինկած կըրակին վըրայ.
Տապեղ, տոմինօ, ըսքանպիլ, խաղթուղթ,
Սուրճ, թէյ եւ թըմբի, կամ տուղտի մըղպուխտ,
Կը գրաւեն ժամեր: Հեռաձայնն յաճախ
Կու գայ խանգարել ժամանցն այս ուրախ.

Մենուֆիէ, Սոհակ, Մելլավի: Երբ ութ
Կը հընչէ ժամը, Հայրիկն «Ասիո՛ւթ»
Կ'ուզէ անձկագին. ա՛խ, տեսնե՛ս, ի՛նչպէս
Կը թրթռայ ձայնը, երբ կ'ըսէ. «Ներսէս,
Արմէն, ի՞նչպէս էք, ինչո՞ւ պատասխան
Չը գրեցիք գիրիս. իմ գիրիս փոխան
Ես՝ ալ չեմ առած գիր. ա՛խ, տէրտըս մի՛
Նորոգէք նորէն. հոգիս չը տրամի՛»:

Անցնինք. ինն է ժամը, եւ ուտիօն
Ահա կը փրոէ իր ձագարը, հոն:
Շատո՞նց վերջացած է ալաթուրքան.
Վիէննա, Մոսկուա Պոլսէ վերջ կու գան
Մեզ լըսեցընել իրենց երգերը...

Նորէն կը բացուին սրտիս վէրքերը.
Ինչո՞ւ Կարինէն, Սըվազէն, Վանէն,
Չը լըսէինք ձայն մ'երգ մ'ալ հայերէն:

Չորնա՛ս, ջնջըւիս, անէծքի ծընունդ,
Այրըւի՛, վերնա՛յ աշխարհքէս անունդ.
Ցեղ չար, իժերո՛ւ բոյն, հըրէ՛չ գազան,
Որ խողխողեցիր ազգ մ'անպարտ, դաժան
Ծըրագիրներուդ իրագործումին
Չոհելով անոր հոգին եւ մարմին.
Բայց ինչո՞ւ հոգին... ո՛չ, ո՛չ, կրնաս դուն
Կորզել մեր երկիրն, դարաւոր մեր տունն,
Անգոր սակա՞յն միշտ պիտի մընան քու
Հարուածներդ մեր հոգւոյն հասնելու:

Ան, ա՛խ, այդ հոգին, պիտի ապրի յար
Մեր պատմութեան մէջ, իրրեւ ճիշն արդար
Դատի մը, խրախո՛յս յաւիտենական
Մեր սրտին, քեզի ալ՝ վրէ՛ժ անվախճան.
Քու ցաւի նուագներդ ու սեղեխ կեանքիդ
Թո՛ղ ձայներն հնչեն... Ե՛մ ես աներկմիտ
Թէ չը կորսըւիր բնաւ արդարութեան
Ձայնը՝ ան հնչէ պիտի յաւիտեան:
Պիտի լըսէ դայն Անմահն երկիրքէն,
Ու քու արիւնդուշտ հոգւոյն ոխն ու քէն
Պիտի պատժըւին, պիտի փըճանա՛ս
Ո՛րքան ալ տքնիս, ո՛րքան ալ ջանաս:
Պիտի գերեզման, ա՛խ, ըզքեզ տանի
Ծոցէդ հուսկ ծընած ոճիր մ'ընտանի:

Եթէ բնութիւնն իր ունի օրէնքն որ
 Հէք՝ տըխեղծ ձայներ, այսքան հեռաւոր
 Ափերէ հնչուած, լըսուին մինչեւ աստ,
 Կա՛յ անշուշտ օրէնք մ'հըղօր՝ գերիմաստ,
 Որ խըղդուած խըղձին խըղուըրտիւնն է՛ն խուլ,
 Հծծիւններն, ելած հիւղերէն խարխուլ,
 Բարձրանան մինչեւ ունկնը Անեղին:

Դրօ՛շ դժբախտ, կարմիր – կապոյտ ու դեղին,
 Որուն՝ մեր խոց յոյսը պահ մ'յառեցաւ,
 Մէջըդ պարուրէ, մեր հաւատքն եւ ցաւ.
 Մե՛րն ես, մեզի՛ պէտք է օր մը, նորէն
 Դարձընես զանոնք, երբ Ազգն համօրէն
 Պահանջէ քեզի յանձնածն այդ աւանդ,
 Գանձն իր կեանքին, իր հոգւոյն մանաւանդ:

Ապակեսենեակն ինծի կ'երեւի
 Սուրբ վայր մը հիմա. գըլխուս վերեւի
 Ջահն հնգաստեղեան՝ անոր տաճարի
 Շուքն է հագցուցեր. մէկ մէկ կամարի
 Կը նմանին ահա նեղ ամբարձաճիդ
 Սա պատուհաններն, իրենց թափանցիկ
 Երկնագոյն շղարչէ վարագոյրներով,
 Որ կազմեր են հոն ամպեղէն մի ծով:
 Դուրսի բարձր ու լայն Բուսիանիս ծառն
 Որ արիւն ու բոց կը հագնի ամառն,
 Երփնապակիի պատկեր մ'է ահա,
 Լուսամուտներու բիւրեղին վըրայ:

Անկէ՛զ մորենի, ո՛հ, Ազգիս Հայոց
 Ան կը նըկարէ ցաւերուն հընոց:
 Իր բոցին շառայլը ծաթեր է ներս,
 Կը նշմարեն զայն տամկացած աչերս,
 Դարբինի արոյր արձանիկին վրայ,
 Որ շըմինէին վրայ կը բարձրանայ:

Բռնկած բայց չ'այրող ծառը, հոն կանգուն,
 Սալին վրայ հակած այս կտրիճն անքուն,
 Խորհրդանշանքը չե՞ն մեր ցեղին:
 Մոսկուա՛, Ըստամպուլ, արեան հեղեղին
 Դահիճներն այդ զոյգ, թող երգեն, պարեն,
 Նայուածքնին կուրցած արեան շրպարէն:

Դուն, քաջ եւ արի Ազգ իմ սիրական,
 Թո՛ղ, թո՛ղ վիշտիդ լացը՝ կոծն ու կական,
 Ճակատագիրիդ սալին վրայ հակած,
 Հաւատքով, սիրով, յոյսով անկասկած
 Պինդ աշխատանքով եւ վստահութեամբ
 Կոփէ՛ քու բախտը. ու դուն, տըխո՛ւր ամպ,
 Որ մեր աչքերէն, զերդ ափ մը փոշի,
 Ծածկեցիր երբեմն երկինքը յոյսի,
 Հեռացի՛ր այլ եւս, որ դարձեալ տեսնենք
 Հայրենիքին աստղը անոյշ՝ աննենդ:

* * *

Ժամէն դուրս կ'ենենք, ու քովի բակը,
 – Պատըզգամին լայն հըրապարակը,

Որ նախշուն — յատակ դաւիթ մ'է երկայն —
 Կը կենանք անշարժ, ու կը դիտենք զայն:
 Հիւսիս արեւմուտքը հիւրասրահին
 Ճեմեւաւայր մ'է, բազրիքով առջին.
 Ձեղունն է փայտեայ, բարձր ու դուրս հակած
 Յըւիքով մը լայն, որուն վրայ՝ փակած
 Են ճենողկոյղի մը ճիւղքը դալար,
 Տան մէջքին կանանչ մետաքսէ կամար:
 Ամրան արեւին, հովանոց մ'է ան.
 Աչնան թօներուն դէմ՝ պատըսպարան:
 Երբ դարնան զեփիւռը մեղմիկ փըչէ,
 Ձմրան, երբ քամին ոռնածայն ճըչէ,
 Հոս, այս բացօթեայ սրահին մէջ է որ
 Կը ճանչնաս բնութիւնն ահեղ կամ աղուոր:
 Ամառուան պարզկայ գիշերները զով,
 Ծառերուն մէջէն լուսինն երբ նազով,
 Ձերդ կոյս ամօթղած, իր շողքն արծաթէ
 Ձմրուխտ կըտուրին վրայ հոս կը ծաթէ.
 Մինչ գորտերն հեռուն իրենց կռկռոցով
 Կը լեցնեն ճահիճն ու տղմալից ծով,
 Ծղրիթն ու ճիճին, չ'իտես ո'ր խոտին
 Կպզած, գիշերուան էն անոյշ օդին,
 Մինչ իրենց անխոնջ երգը կը ճըզզան,
 Եկո'ւր, եկո'ւր հոս, հոգերդ ալլազան
 Մոռցած, պահ մ'եկուր հոս, եւ դի'ր հոգիդ
 Աստղերուն աչքին տակ վառ անքըթիթ.

Սակայն բե'ր այստեղ սիրտըդ վըշտաբեկ
 Մայիսի օդերն, յաւէտ քան երբեք,

Երբ ցախսարեկներն ու ճընճղուկները
 Հարիւրներով հոս կը խմբէ սէրը:

Տե'ս դրանդիին վրայ, գերանի մ'ետին,
 Կեցած է մարին, որ չ'իյնայ գետին
 Աղածրի ձագուկը նորափետուր.
 Ա'խ, ի'նչպէս անոր կ'ըլլայ ձայնատուր՝
 Ընելու իր թռիչքն առաջին անվախ.
 Ինչպէս կը փայլին աչուկներն ուրախ
 Քիչ մ'անդին կեցած է վարուժանը,
 Պահապան՝ դիմացն ըսպասող շանը:
 Ուրիշ մը, կտուցին՝ ծըէն մը բուրդի,
 Ճիւղին վրայ, սիրտը սիրով կը յորդի
 Մինչ արուն, դէմը, վերի անկիւնը,
 Շիւղերով պատին կը հիւսէ բոյնը:
 Տերեւակոյտի մը մէջ կ'երեւի
 Գըլուխ մը, խառնուրդ ճերմակի սեւի.
 Թխսամայր մըն է, որ ձուերուն վրայ
 Գիշեր եւ ցերեկ անքուն կը դողայ.

Թռչնաքաղաք մը կայ երկնագաւառ
 Այս ձեղունիս տակ կանաչակամար
 Ամէն դի շարժում, ամէն կողմ բոյներ,
 Երգ ու ճըւճըւանք միջոցն են բռներ:

Ո'վ վարձակալները բարի՝ այս տան,
 Որ չ'ունիք ոչ մէկ պատճառ տրտմութեան.
 Որ չէք հերկեր, ո'չ ալ կը հնձէք բնաւ,
 Ու շտեմարաններ ունիք միշտ անբաւ,

Որ չէք մաներ բնաւ, ո՛չ ալ կ'արդուկէք,
Ու նոյն ինքն անբիծ գեղեցկութիւնն էք,
Ձենք ուզեր ձենէ վարձք բընակութեան.
Զմրուխտ յարկն այս ձերն ըլլայ յաւիտեան.

Մեզի՛ ալ տուէք, միայն, երջանկութիւնը,
Որով միշտ այսպէս լի է ձեր տունը:

* * *

Երկրորդ յարկն ունի բաժանմունք եօթը,
Հինգը ննջարան, միւսն իրենց յօդը.
Լուացարան եւայլն: — Անկիւնինն է լայն
Քան մէկալները, ինչպէս եւ երկայն:
Շիք պահարաններ ըզգեստի՛ լաթի,
Հայեւադարանք, գլրոցներ, բադի
Կըտուցի գոյնով. ըզգեստակախան
Մը փայտէ. կազմովը՝ ծառանըման:
Սիւստակ մետաղէ դարգիծ մ'որ ունի
Մըժղարգել եւ ինչ որ հանգիստ քունի
Պայմանք են. բարձեր, անկողին վերմակ,
Ամէնքն ալ մաքուր, ձիւնի պէս ճերմակ:
Կախուած է սնարին քով ձայնախօսը,
Ինչպէս գըրպանին վրայ ինքնահոսը.
Անտաքին քով կայ բազմոց մը սէտիր,
Անդին, հայլի մ'առջեւ փոքրադիր,
Ժամացոյց մ'աղուոր, որ մարմարեոնէ
Մարմինի մը մէջ կը պահարանէ
Ելեքորամըթերք մ'երկամեայ պաշար՝
Ժամանակացոյց շարժման ինքնալար:

Ուրիշ հայլի մը առջեւ, քովը,
Ուր մերթ կը փըչէ բաց դուռին հովը,
Շարուած են մեծ փոքրը գեղի շիշեր,
— Ամէնքն անունով այս տեղ չեմ յիշեր —
Անոնց մէջ կան Փրուդ սօլդ եւ քինին,
Զոր կ'առնեն մարդիկ երբ կ'ապաքինին.
Ինչպէս նաեւ պիքարպօնադ տը սուտ,
Եւ վիլլա քապրան, թընդանօթ անսուտ:

Մօտը, պատէն կախ, գործիք մ'եւըս կար,
Ելեքորաշըփիշ մարձումի համար.
Սրճեփոց մըն ալ, փայլուն մետաղէ,
Ըզգո՛յշ, մի՛ դպչիր, ձեռքըդ կը տաղէ:
Ելեքորաճարմանդ մը, բարձին տակէն.
Կը վառէ ջահը, կախ՝ առաստաղէն:

Միւս չորս սենեակներն աւելի փոքր են
Համեմատաբար՝ մէկը մէկալէն:
Ամէն մէկն ունի դարգիծ, զոյգ կամ մի,
Դեղին մետաղէ, որ ժանգոտումի
Ձէ բնաւ ընդունակ. հայեւի, դարան,
Ըսպասներ պէսպէս, գըզրոց, պահարան:

* * *

Վարի յարկն էր վայր գործի՛ գրօսանքի,
Սա՛ հանգիստի, քնոյ եւ երազանքի:

Կէս գիշերէ ժամ մ'առաջ կամ ետքը,
Յաճախ աւելի կանուխ, երբ հե՛տքը

Չէ մնացած ա'լ ոչ մէկ շըշընկոցի,
 Բացի հեռաւոր խուլ ողբուկոծի
 Հծծիւններէն, զոր ծղրիթն ու գորտը,
 – Անբաններուն է'ն դատարկապորտը –
 Գիտեն կըցկըցել գիշերուան մէջ լուռ,
 Քնացողներու իբր օրօրերդ տըխուր,
 Ամէնքը կու գան, խոնջ, քայլամուր,
 Ամոքել օրուան տաժանքնին բոլոր:
 Անխըլիւրտ քունին ընկըղմած ծոցը,
 Անոր մէջ մարել հոգերուն բոցը:

Կը քնանան ամէնքը մեղմիկ հեւքով.
 Բաց պատուհանէն մինչ գլխընուն քով
 Կը շնչէ զեփիւռն անոյշ՝ գիշերուան,
 Անմեղ սիրտերու հեզիկ պահապան.
 Մինչ զստացաւէս անքուն՝ ասդին ես,
 Անողորմ բախտէս պատժըւած կարծես,
 Կը տապկըւիմ մէջը տապի տօթի,
 Քրտնաթոր, նըւաղ, բայց ոչ անօթի:
 Ու կ'երագեմ, աչքըս մուծին մէջ բաց,
 Ինչ որ կ'երագեն միւսները, քընած:

Տանուտէրն արգոյ կը տեսնէ վերին
 Եգիպտոսն ամբողջ արթնգեան ջրհորին
 Ալիքներուն ծովը դիւթաւալ,
 Յուռթի՝ կանանչցած մարդ ծովածաւալ.
 Ու Սահարայի անապատներէն
 Պատուիրակութիւն մը եկած իրեն,
 Կը խնդրէ իրմէ յոյժ թախանձահայց,

Աստուծոյ սիրոյն, հեղ մ'իբեկնց տալ այց.
 Ու Մովսիսական սուրբ գաւազանով,
 Բըղխեցնել հո'ն ալ ալիքներու ծով:
 – Չ'ունիմ ես գործիք ու մարդ բաւական.
 Ծաղկեցնելու աւազան մ'այդքան

Մեծ, կ'ըսէ անոնց տանուտէրն ազնիւ.
 Ունեցածս ամբողջ կը բաւեն հաղիւ
 Իմ հոս ըսկըսած տասնեակ հորերուս,
 Չը տուար այդ ծանրը լուծին մեր ուս:

Կը կրկնեն անոնք. – կը հաւատանք որ
 Ողորմածն Աստուած գործն այս փառաւոր
 Պիտի կատարէ քու ձեռքով միայն,
 Ընդունէ՛ թէ իր սուրբ հրամանն է այն:

Կը ժպտի քունին մէջ տանուտէրը.
 Ու երբ կը բանայ նա իր աչքերը.
 Կը տեսնէ դիմացը նստած Գարլօն,
 Որ փընչագեղ պոչը կը շարժէ հոն:

* * *

Ն Ա Մ Ա Կ Ա.

Արմէն Տուտուին, Ներսէս պապային,
Կը ղրկենք նըւէր, ոչ փէքմէզ – դային,
Այլ պարպունեայի իւղոտ թավային
Համեղածաշակ բերքը ծովային:

Կը ղրկենք նաեւ աւասիկ մէկտեղ
Ո՛չ բողկ, ո՛չ պըրաս եւ կամ ճակընդեղ,
Ո՛չ լապտերի մոմ, եւ ո՛չ ալ կանթեղ,
Որոնցմէ այնքան առատ կան այնտեղ.
Այլ քիչ մը բըրինձ եւ որթի տերեւ,
Մեր այս պարտէզէն հանապազարեւ.
Իրենց ընծայուած ողջոյն եւ բարեւ
Ու մեր մեծ սիրոյն շընորհն ակներեւ:

Բրինձին մէջ դըրէ՛ք աղ, մաղտանոս, սոխ
Եթէ կը կամիք, քիչ մըն ալ ազոխ.
Անոր վրայ ծածկած փոշիոտն այն ցօղ
Լըւալէ վերջը ջուրին մէջ վազող:

Յետոյ փաթթեցէք մէջը տերեւին,
Վաղ առտու, կանուխ լոյսովն արեւին,
Բրինձի այս խիւսէն. բայց ամենեւին
Պէտք է մէջիններն դուրսէն երեւին:

Երբ սանին մէջէն բըզզայ. «Եղեր եմ»
Եսփրախով տօլման, ա՛խ, հոտը սիրեմ,
Իսկոյն կը ջարդէք սալադան փըրփրեմ,

Վըրան՝ ձէթ, լեմոն, բայց ի՞նչ, ցնդեր եմ,
Մընացածն ալ ո՞վ չը գիտեր միթէ,
Հաց, կամ պաքսիմատ, լաւաշ կամ փիտէ.
Ո՛րը որ կ'ուզես. ա՛լ սիրտըդ գիտէ,
Ու քիչ վերջ կը զգաս թէ փորըդ կուշտ է:

Բայց պէտք է ձեզի խըրատ մը տամ դեռ.
Տօլման ու ձուկը խառըն չեն ուտեր.
Չեն դըներ մէկը միւսին առընթեր.
Չատ համ, հոտ ունին, եւ զատ ունին դեր:
Թէ մէկտեղ ուտէք, ներսը մեծ կըռիւ
Կ'ըլլայ, զի մէկն է կըրակ, միւսը խոիւ.
Սուզանաւ է ձուկը խայտախարիւ,
Տօլման զրահաւոր, մէջը՝ զօրք լըրիւ:

Պատասխան չ'առի դրրած նամակիս.
Եղա՞ւ ասիկա. կարծես քամակիս
Մէջտեղին զարկաւ ձեր լըռութիւնը,
Հոն շաչելով իր անխօս թընդիւնը:

Այս ինծի ա'յնքան մեծ հոգ եղաւ որ,
Միշտ կը մըտածեմ, ո՞վ է մեղաւոր.
Ե՞ս որ տօլմային ու ձուկին փառքը
Երգեցի սրտանց, թէ շողեկառքը,
Որ չ'ունեցաւ ոտք՝ ոտանաւորիս
Ճուղապ բերելու: Արդեօք, ծոմ՝ փէհրի՞զ
Պահած էիք դուք, կամ կը պահէք դեռ,
Որ չը կրցաք ձեր գլխուն ըլլալ տէր:
Բայց հընա՞ր է որ ձուկին, տօլմային,
— Որոնց դեւերն իսկ, կ'ըսեն, կ'ըզմայլին —
Դիմացը նստի մարդը ծունկ — բարեւ,
Կամ շուրջը դառնայ գերդ լուսին — արեւ,
Առանց յարձակում գործելու վրանին,
Կարծես խիստ կղպանք դրրած բերանին.
Եւ կամ արդեօք դուք վշտացա՞ք սաստիկ,
Ու սեպեցիք գիրս օդով ուռած տիկ.
Վասնզի, ա՛խ, չէր կրցած յիշել ան
Սմբուկն ու լօլիկ ու թարմ ֆասուլեան,
Որոնք պառուլին մէջ եղբայրաբար
Նըստած էին քով քովի անբարբառ:
Ի՛հ, կընայ ըլլալ՝ այնքան տափակցած
Է աշխարհ հիմակ, վեր վար, բարձր ու ցած՝

Մարդոց եւ իրաց մէջ այնքան քիչ կայ,
Որ սոխն ու սխտորն ու կաղնին հսկայ
Մեզի պէս ունին ըզգացում պատուոյ,
Կ'առնըւին, եթէ մոռնանք զիրենք, ո՛հ,
Կամ պէտք է որ մենք իրենց փոխարէն
Ցաւինք կամ հրճուինք բարեկամօրէն:
Մերթ դոմ է սիրտը մարդուն, մերթ պոստան,
Ըստէպ կը բուսնի հոն խոտ. կը վխտան
Անոր մէջ յաճախ սողուն եւ կապիկ,
Մարդու ձեւ հագած, կամ կընոջ շապիկ:
Կամ արդեօք ցաւցի՞րք որ մեր նամակին
Մէջ չէինք յիշած թէնճիրէն անգին,
Պըղինձ խաբախով — մզկիթի դմբէթ —
Համարելով զայն առարկայ անպէտ,
Ու թապախները, ձիւն ճերմակ մաքուր,
Որ զիրար գրկած էին ամբակուռ,
Մէկը՝ տակը, վրան՝ միւսն, իրենց ծոցը
Առած աղամանն ու պղպեղնոցը:

Բայց ինչո՞ւ ասանկ փուճ խնդիրներով
Երեսնուդ փըչենք խիստ բառերու հով.
Պատասխանէս վա՛ղ անցանք, վէսսէլամ,
Հերիք՝ որ անոր համար այդչափ լամ:
Ուրիշ հարց մ'ունիմ, անոր՝ գէթ շուտով
Ճուղապ մը պէտք է տաք հանդարտ սրտով.
Ո՞ր մընաց հիմակ այն վեհ թէնճիրէն.
Չ'ըլլա՛յ բաց թողած ըլլաք փէնճիրէն.
Ու մութին մէջէն երկնցած ձեռքեր
Գող կիրքերու զայն ըրած ըլլան կեր.

Պառլէն ինչո՞ւ ետ չը բերաւ զանի.
 Խոհանոցին փառքն էր աւագանի՝
 Այդ պատկառելի սանն այստեղ մեր տան.
 Իրմով արդ արդեօք որո՞նք կը խայտան:
 Խնդիր չէ որ հոս ըլլայ ան կամ հոտ.
 Մերն ու ձեր չըկայ. մէկ տուն ենք մէկ հօտ.
 Ես ձեր հովիւը, դուք գառներս անոյշ,
 Ես ծառը ծըռած, դուք ծաղիկ քնքուշ:
 Ինչ որ ձերն է՝ իմս է, իմս ալ՝ ձերին.
 Սէրն է սընունդը մանկան ու ծերին:
 Ա՛խ, ապրեցէք դուք, ձագուկներ բարի,
 Ազնիւ զաւակներ ծնողքներու արի:

Ըսելիքս այս չէր հիմակ հոս սակայն.
 Թէնճիրէն ո՞ւր է. քարոզ տալով՝ զայն
 Ձը մոռնանք յանկարծ. ո՞ւր է, ո՞ւր, ըսէ՛ք,
 Ո՞ւր կը գըտնուի, ա՛խ, Թէնճիրէն հէք.
 Երկու վախ ունիմ. մէկն արդէն ըսի,
 Ձ'ըլլայ զայն տարած ըլլան մեկուսի:
 Միւսն — աւելի գէշ. աղետալի բան —
 Ձը կըցայ խորհիլ ես զայն ի սկզբան.
 Բայց ահա սրտիս մէջը կը կաթէ
 Անոր ծանր ու սուր կասկածն երկաթէ:
 Տըղաք, չըլլայ որ ձուկին, տօլմային
 Գինովցած՝ համէն, հոտէն երկնային,
 Սանն ու կափարիչն ալ մէկտեղ ծամած
 Ու կերած ըլլաք, իբրեւ քըթըռ հաց:

Գողցըլածն հընար է գտնել նորէն.
 Կերածի՛ն տեղը չի գար փոխարէն.
 Կերէ՛ք, ինչ որ շահ կը ծընի գործէն.
 Սուր ատամներնիդ չ'ըլլայ որ փորձեն
 Լըգելէ վերջը վաստակին աղը,
 Դրամագըլուխին կըծել մետաղը:

Ձուկին, տօլմային առասպելական
 Վէպէն հանուած այս խըրատս հայրական
 Ականջնուդ ըլլայ օղ, գոհար, ոսկի,
 Շինուած արուեստով միտքի եւ խօսքի:

Tip. Armena, S. Lazzaro - Venezia
il 2 Dicembre 1939 - XVIII

31571